

Beogradski odbor Jadranske straže 1922–1941: Između elitizma i nacionalizma

Cilj istraživanja je da se pokaže koliko je i na koji način delatnost beogradskog odbora jugoslovenske pomorske organizacije Jadranska straža bila lobistička, a koliko se zasnivala na originalnoj ulozi očuvanja jugoslovenske kulture na Jadranu. Pažnja je posvećena analizi propagandne delatnosti beogradskog odbora, kako u godišnjem Almanahu Jadranska straža, tako i u mesečnom glasilu Jadranska straža, kao i analizi strukture članstva. Istraživanju je pristupljeno sa hipotezom da je glavna uloga beogradskog odbora bila da uz pomoć svojih članova lobira za organizaciju pri državnim vlastima, a ne približavanje kulture južnoslovenskog Jadrana stanovništvu. Rezultati rada su pokazali da je većina članova beogradskog odbora bila iz kruga elite, iako je Jadranska straža primala svakoga „od mesara do ministra”. Takođe, utvrđeno je i da je bitan deo aktivnosti baziran isključivo oko vlasti i dvora. Može se zaključiti da je primarna svrha beogradskog odbora bila da, uz pomoć svojih članova, promoviše samu Jadransku stražu na dvoru i među državnim vlastima, a ne da promoviše kulturu južnoslovenskog Jadrana među stanovništvom Beograda, za šta se javno deklarirala. Za potrebe istraživanja korišćena je građa iz arhiva u Beogradu, Kotoru i Herceg Novom, kao i originalna izdanja beogradskog odbora, koja se nalaze u Narodnoj biblioteci Srbije i Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu.

Uvod

Tema istraživanja je rad beogradskog odbora jugoslovenske patriotske organizacije Jadranska straža, od njegovog osnivanja 1922, odnosno zvaničnog početka rada 1923, sve do ukidanja 1941. godine. Jadranska straža je bila patriotsko-pomorska organizacija osnovana u Splitu, a kasnije proširena na teritoriju cele Jugoslavije, kako bi podigla svest o potrebi čuvanja Dalmacije i ostatka jadranske obale od uticaja Italije.

Cilj rada je da utvrdi da li je, i na koji način, beogradski odbor zasnivao svoje aktivnosti oko članova koji su bili visoki državni činovnici, političari, bogati sloj građana i osobe bliske kralju. Rad takođe ispituje da li je beogradski odbor potpuno zanemario sprovođenje ideja Jadranske straže. Posebna pažnja je posvećena i prilagođavanju beogradskog odbora spoljnoj politici Kraljevine.

Korišćena je arhivska građa iz fonda „Jadranska straža” Arhiva u Beogradu, Fond opštine Herceg Novi, MO Bijela iz Arhiva u Herceg Novom, kao i fond grada Kotora 1918–1941 iz Istorijskog arhiva u Kotoru. Osim arhivske građe korišćeni su svi brojevi Almanaha Jadranska straža, časopisa Jadranska straža: službeno-ilstrovano glasilo, kao i ostala izdanja beogradskog odbora. Takođe su korišćeni i detaljni godišnji izveštaji predsednika beogradskog odbora, pravilnici o radu i gimnazijski izveštaji koji se tiču rada omladinske sekcije, koji se nalaze u biblioteci Matice srpske u Novom Sadu.

Literatura za ovu temu je oskudna, iako se Jadranska straža spominje u mnogim radovima koji se tiču mornarice i spoljne politike prema Italiji između dva svetska rata. Napisana je jedna

Ivan Mileković (2000), Beograd, Internacionalnih brigada 20, učenik 2. razreda, Peta beogradska gimnazija

MENTOR: dr Milan Gulić, Institut za savremenu istoriju, Beograd

monografija Norke Machiedo-Mladinić pod naslovom *Jadranska straža* (2005), koja se bavi opštim pregledom rada organizacije, a ne nekog pojedinačnog odbora. Takođe, postoji rad Mirje Lovrić pod nazivom *Prilog poznavanju izdavačke delatnosti Jadranske straže, iz fonda knjižnice Hrvatskoga pomorskog muzeja u Splitu* (2009). Ne postoji nijedan rad koji se bavi isključivo beogradskim odborom.

Istorijski kontekst

Jadranska straža je osnovana u Splitu 1922. godine i postojala je sve do Aprilskog rata 1941. godine. Nastala je iz već postojećeg Društva jadranskih domoljuba u Zadru (Tartalja 1933: 4). Ovo društvo je bilo organizacija austrougarskih građana na Jadranu koja je nastala u svrhu „očuvanja kulturne baštine dalmatinske obale pod austrougarskom vlašću” (Bjankini: 1925: 10). Članovi Društva jadranskih domoljuba bili su malobrojni i činili su ih pripadnici višeg društvenog sloja, profesori univerziteta, narodni poslanici, aristokrate. Društvo se nije bavilo konkretnim radom, već su se njegovi članovi sastajali neredovno i razmatrali tadašnju političko-ekonomsku scenu na Jadranu (*Ibid.*).

Konstituisanjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, rad Društva jadranskih domoljuba je praktično izgubio smisao. Međutim, uvidela se potreba da se Jadran promoviše ekonomski, politički, kulturno i turistički, kao i da se kultura južnoslovenskog Jadrana očuva od Italije, kojoj je pripao Zadar i koja je imala ambicije zauzimanja i ostatka obale. U tom cilju se u Splitu 1922. godine osniva društvo *Jadranska straža*, a za prvog i doživotnog predsednika izabran je Juri Bjankini, koji je na toj funkciji ostao do 1929. godine (Tartalja *et al.* 1934: 3). Za razliku od Društva jadranskih domoljuba, kojeg su činili isključivo pripadnici višeg društvenog sloja, i to sa primorja, u *Jadransku stražu* su mogli da uđu svi Jugosloveni, bez obzira na njihovo bogatstvo, zanimanje ili mesto stanovanja. Simbol *Jadranske straže* je bio buzdovan Marka Kraljevića koji pada u more, što je trebalo da simbolizuje povezanost jugoslovenskog kopna i mora, pozivajući se na reči „uze Marko perna buzdovana, pa ga baci s Urvine planine, a u sinje u debelo more” iz narodne pesme o Marku Kraljeviću. U simbolici grba se takođe vidi i glavna misija *Jadranske straže*, odnosno povezivanje kopna i mo-

ra, kako bi se očuvala kultura Jugoslovena koja se rasprostire kako na moru, tako i na kopnu (Tartalja 1933: 14).

Sledeća bitna ideja, zbog koje je *Jadranska straža* nastala, je pomoć u ekonomskom razvoju Jadrana. Naime, Jadran kao region nije imao veliki poljoprivredni potencijal, ali je zato imao veliki potencijal u trgovinskom smislu, pa je *Jadranska straža* propagirala pomorsku trgovinu dobara koje je ostatak Jugoslavije, kao agrarne države, proizvodio. Jadran je takođe imao turistički potencijal, koji je za vreme Austrougarske razvijan prvenstveno na njegovom severu, pogotovo u Opatiji koja je nakon 1918. pripala Italiji, i stoga je misija *Jadranske straže* bila da pomogne turističkom razvitku Jugoslovenskog Jadrana (Tartalja *et al.* 1934: 11). Međutim, najbitnija misija, iako ne primarna, koja je sprovedena kroz sve bitnije događaje *Jadranske straže*, bila je „narodno-odbrambena”, odnosno borba protiv italijanske pretenzije nad Jadranom (Tartalja *et al.* 1934: 14).

Najzastupljeniji vid delatnosti je bila štamparska (Lovrić 2009: 355–357). Naime, *Jadranska straža* je od 1922. do 1941. štampala časopis *Jadranska straža* koji je izlazio jednom mesečno. Tekstovi koji su izlazili u časopisu su bili raznoliki, od umetničkih (eseji, novele i pesme o Jadranu) do informativnih. Drugi časopis koji je *Jadranska straža* štampala, takođe jednom mesečno, je bio *Mali stražar*, sličnog karaktera kao i *Jadranska straža*. Ovaj časopis je bio namenjen deci i podmlatku *Jadranske straže*, kojem je organizacija davala veliki značaj (Lovrić 2009: 365–366). Treći periodik, koji je izlazio jednom godišnje, bio je *Almanah Jadranska straža*, a sastojao se prvenstveno od naučnih i književnih tekstova, koje su pisali priznati književnici, naučnici ili pak bitni ljudi, koji su bili njeni članovi. Tekstovi koji su se nalazili u *Almanahu* bili su usmereni ka tradiciji i istoriji jugoslovenskog Jadrana, za razliku od prethodna dva časopisa, koji su bili usmereni ka anti-italijanskoj propagandi. *Jadranska straža* je takođe štampala knjige, zbornike ili zbirke koje su pisali (priređivali) njeni članovi, a odnosili su se na očuvanje jadranskog kulturnog nasleđa, ili anti-italijansku propagandu (Lovrić 2009: 355–380). Organizacija je svoje ideje takođe sprovedila i kroz predavanja, koncerte, izložbe, donacije i ekskurzije po Jadranu (*Ibid.*).

Kao što je već spomenuto, Jadranska straža se bavila povezivanjem kopnenog dela Jugoslavije sa primorskim, i stoga je osim glavnog odbora u Splitu imala manje teritorijalne organizacije po primorju i kopnu (Tartalja *et al.* 1934: 15). Pored glavnog odbora u Splitu, na primorju je postojao još jedan odbor, u Dubrovniku, koji je bio zadužen za južni Jadran (Bjankini *et al.* 1927), dok je na kopnu postojalo 17 odbora u: Beogradu, Mariboru, Splitu, Cetinju, Nišu, Sisku, Novom Sadu, Valjevu, Velikom Bečkereku, Osijeku, Karlovcu, Kragujevcu, Prištini, Zagrebu, Ljubljani, Zaječaru i Skoplju (Tartalja *et al.* 1934: 15).

Rad odbora na moru i na kopnu se razlikovao, prvenstveno po tome što su kopneni odbori imali zadatak da kroz razne, već spomenute, delatnosti održavaju svest o Jadranu, njegovoj kulturi, lepoti i potencijalima, kao i da organizuju posete Jadranu (Bjankini *et al.* 1927). Primorski su imali zadatak da obaveštavaju ostale članove Jadranske straže o situaciji na Jadranu, problemima sa kojima se suočavaju, kao i da pomognu kopnenim odborima u organizaciji tura po Jadranu, s tim da je oblasni odbor u Beogradu, uz glavni odbor u Splitu, imao poseban zadatak da održava odnose sa državnim vlastima (*Ibid.*). Takođe je postojao i odbor u Čehoslovačkoj, koji se sastojao iz mnoštva mesnih odbora, koji su sastavljeni u bilo kom mestu gde živi najmanje pet Jugoslovena; njegov rad je bio identičan ostalim kopnenim odborima (*Ibid.*).

U Jadransku stražu se mogao učlaniti svaki Jugosloven i postojalo je šest vrsta članstva: redovni (koji su plaćali 1 dinar mesečno, bez obzira na inflaciju), pomagači (10 dinara mesečno, bez obzira na inflaciju), utemeljivači (članarina je iznosila 500 dinara 1933. godine i ova uplata je donosila doživotno članstvo, odnosno članarina se plaćala samo jednom), dobrotvori (članarina je iznosila 1000 dinara 1933, takođe doživotno članstvo), veliki dobrotvori (članarina je iznosila 10000 dinara, 1933, takođe doživotno članstvo) i počasni, koje je imenovao glavni odbor. Takođe je postojao i podmladak, kojeg su činjavali članovi od 7. do 18. godine, i oni nisu imali novčane obaveze prema odboru (Tartalja *et al.* 1935: 15). Važnost članova se nije merila visinom njihove članarine. Recimo, Miloš Crnjanski je bio prvobitno redovan član, od 1930. godine pomagač, ali je bio jedan od članova uredništva *Almanaha Jadranska Straža*. Članovi su se udruživali u

mesne odbore, odnosno povereništva u određenim organizacijama (na primer Povereništvo Jadranske straže pri ministarstvu saobraćaja). Mesne odbore i povereništva je imenovao sam odbor. Mesni odbori i povereništva nisu imali ograničenje u vidu broja članova (Bjankini *et al.* 1927). Jadranska straža je imala veliki broj članova, te je u almanahu za 1938. zabeleženo da su te godine dostigli 200 000, navodeći da je to prvenstveno zbog ideje da „od 14 000 000 Jugoslovena, barem 8 000 000 nije nikada bilo na Jadranu, stoga Jadranska straža ima ponuditi svakom svomu članu priliku da posjeti Jadran“, kao i potrebe da se južnoslovenska braća na kopnu i moru ujedine (Tartalja 1933: 7–12). Kako bi omogućili jeftin put, ponekad čak i besplatan, oblasni odbori Jadranske straže dobijaju zadatak da izgrade svoje domove na Jadranu u kojima bi njihovi članovi uz minimalnu novčanu nadoknadu, ili bez nje, mogli da borave na Jadranu (Bjankini *et al.* 1927).

Struktura i članstvo

Nakon konstituisanja glavnog odbora u Splitu, decembra 1922. godine, centralna skupština je donela odluku da se osnuju oblasni odbori u Ljubljani, Sarajevu, Zagrebu, Novom Sadu, Dubrovniku i Beogradu (Tartalja 1933: 12). Beogradski odbor je otpočeo svoj rad 18. januara 1923, balom organizovanim u svrhu proslave julijanskog Božića (AB, FJS, Pozivnica 1). Taj bal je takođe imao i konstitutivnu ulogu, s obzirom na to da je većina budućih članova pozvana na događaj, kao na primer političari Stojan Protić, Nikola Pašić, privrednik Atanasije Šonda, književnik Miloš Crnjanski i brojne druge značajne ličnosti iz kulturnog i političkog života prestonice. Takođe je pozvan i kralj Aleksandar, ali zbog obaveza, umesto njega je došao njegov izaslanik dr Lujo Vojnović. Pozivnice za događaj je potpisivao predsednik Jadranske straže, Juraj Bjankini (*Ibid.*). Prve uplate članarine su bile već 1. feburara. Zanimljivo je da je najveći broj uplaćenih članarina iznosio 10 000 dinara, odnosno članstvo u zvanju „velikog dobrotvora“. Prva konstitutivna sednica je održana 4. februara, a za predsednika je izabran dr Milutin Lazarević, lekar poreklom iz Herceg Novog. Takođe su konstituisana dva beogradska pododbora, jedan koji je obuhvatao teritoriju Zemuna i drugi koji je obuhvatao ostalu teritoriju Beograda (*Ibid.*).

Masovna kampanja za članstvo počinje u aprilu 1923. godine, prvenstveno plakatima koji su lepljeni po Beogradu, a koji su reklamirali lepote Jadrana. U decembru 1923. godine beogradski odbor je brojao 918 članova, od čega je veći deo bio u zvanju dobrotvora (413) i utemeljivača (302); sledeći najbrojniji su bili pomagači (105) i veliki dobrotvori (54), što je glavni odbor u Splitu prokomentarisao kao „neverovatno dostignuće” (Bjankini 1925: 3–14). Najmanje je bilo redovnih članova, svega 44 (AB, FJS, Izveštaj 1). Sedište odbora se prvo nalazilo u stanu Milutina Lazarevića u ulici Kneginje Zorke 12, a 1925. godine kupljen je prostor na adresi Terazije 1 (Lazarević 1926).

Sve do 1927. godine, broj članova se kretao između 1000 i 1300, dok beogradskom odboru nije uručena specijalna dužnost da održava veze između Dvora, državnih vlasti i Jadranske straže (Bjankini *et al.* 1927). Tako je 1928. došlo do naglog skoka u članstvu, te je beogradski odbor do kraja iste godine brojao 2800 članova. Takođe je bitno napomenuti da se, premda je većina novih članova bila zaposlena u državnoj upravi (ministarstva, Skupština itd), bitan skok dogodio i u brojnosti članstva koje je dolazilo iz sloja običnih ljudi (815, nasuprot broju od 412 koliko ih je bilo 1926. godine), prvenstveno zbog otvaranja doma u Bijeloj i obećanja da će svaki član moći besplatno da ode na more (Lazarević 1928.). Iste godine su konstituisana i dodatna četiri pododbora u Beogradu, kao i povereništva pri Beogradskom univerzitetu, Ministarstvu saobraćaja i Ministarstvu inostranih dela (koji su uglavnom činili ambasadori i diplomate u inostranstvu). Takođe su osnovani i mesni odbori u Šidu, Sremskoj Mitrovici, Pančevu, Šapcu, Valjevu (Šabac i Valjevo se 1934. odvajaju u poseban odbor) i Sopotu (*Ibid.*). Konstituisan je i damski odbor, kao i omladinska sekcija (*Ibid.*).

U aprilu 1930. godine Branka Lazarevića zamenjuje Milan Popović, ministar u penziji, koji na toj funkciji ostaje sve do 1934. godine, kada nakon kupovine kući u Italiji daje ostavku. Njega nasleđuje Dušan Peleš, bivši ministar pravde (Jadranska straža, mart 1934: 20). Vrhunac u broju članstva, beogradski odbor je dostigao 1934. godine, kada je imao 12 383 člana (AB, FJS, Izveštaj 2). Odbor je u proseku od članarine godišnje ubrajavao oko 117 hiljada dinara. Bitno je napomenuti da iznos nije bio isti svake godine zbog inflacije, kao i da su određeni

članovi imali doživotni status, te nisu plaćali članarinu godišnje, već su davali donacije (*Ibid.*).

Aktivnosti beogradskog odbora u samom Beogradu

Bitno je napomenuti da je većina aktivnosti odbora, kako onih u Beogradu, tako i onih na Jadrani, zasnovana oko članova koji su bili iz elitnog društva, odnosno onih koji su bili bliski vlasti, dobro povezani ili приметно imućni (bankari, profesori, bogati trgovci itd), i retko kada bi svi članovi bili pozivani na neki događaj (AB, FJS). Postojali su događaji koji su bili fiksni, odnosno koji su se održavali svake godine, bez obzira na okolnosti. Takva je bila godišnja skupština, koja se održavala u februaru svake godine, pri kojoj je važno pravilo „otvorenih vrata”, odnosno da svako može prisustvovati, sve dok je član (*Ibid.*). Drugi fiksni događaj je bio dan Jadranske straže 4. jula, koji se održavao svake godine osim 1937. i 1929. kada je održan 5. jula zbog kiše, odnosno 3. jula iz nepoznatih razloga (Peleš 1937; Lazarević 1929). Treći fiksni događaj je bila lutrija Jadranske straže, koja se održavala u periodu od 25. decembra (gregorijanskog Božića) i 31. decembra (AB, FJS).

Kad je reč o lutriji, zanimljivo je što su prve nagrade bile vrlo vredne, na primer jahte, ili krs-tarenja, dok su ostale bile simbolične, na primer mapa jadranske obale, globusi, konzerve sardina, knjige itd. Iako na samo izvlačenje lutrije nisu pozivani svi članovi (sam kralj Aleksandar sa kraljicom Marijom prisustvovao je dvaput, 1927. i 1930), svako je imao pravo da se prijavi (*Ibid.*). Prvu nagradu su uvek dobijali visoko pozicionirani ljudi, pa je tako i sam kralj Aleksandar 1927. godine dobio jahtu, koja je kasnije bila poznata kao kraljevska jahta „Dalmacija”. Prvu nagradu su takođe dobili i Petar Živković 1929. godine i Milan Stojadinović 1935. godine (*Ibid.*).

Posle ubistva kralja Aleksandra, 1934, beogradski odbor je počeo da obeležava godišnjicu njegove smrti, te su u oktobru svake godine organizovana putovanja u mauzolej porodice Karađorđević na Oplencu, kao i polaganje venca u domu beogradskog odbora u Bijeloj, kojeg je i sam kralj Aleksandar posetio više puta. Iako nije bio fiksiran, sastanak rukovodstva beogradskog odbora se događao barem jednom mesečno. Mada se u zvaničnim dokumentima navodi da je to sastanak zvaničnog rukovodstva, odnosno

predsednika, sekretara, nadzornog i upravnog odbora, na ove sastanke su pozivani i bitni članovi, koji nisu imali upravne funkcije u samom odboru (AB, FJS). Zanimljiv je takav sastanak održan 17. juna 1935. godine, na kom se raspravljalo o obeležavanju atentata na kralja Aleksandra. Tom sastanku su osim predsednika i drugih rukovodećih ličnosti prisustvovali i Milan Stojadinović, predsednik vlade, kao i dvojica članova namesništva, Radenko Stanković i Ivo Perović. Na sastanak je takođe pozvan i treći član namesništva, knez Pavle Karađorđević, koji tom sastanku nije prisustvovao (*Ibid.*). Osim pitanja obeležavanja atentata, takođe se raspravljalo o budućnosti Jadranske straže i saradnji sa maloletnim kraljem Petrom Karađorđevićem. Oba člana namesništva, kao i predsednik vlade su potvrdili da će, sve dok su oni prisutni, Jadranska straža imati punu podršku vlade i države (Jadranska straža, novembar 1935: 12–13).

Zanimljiv je i događaj koji je Jadranska straža organizovala 1938. godine: prikazivanje filma o Jugoslaviji koji je po narudžbini Ministarstva inostranih dela, a pod finansijskom podrškom Jadranske straže snimljen kako bi se plasirao kao turistička propaganda. Prikazivanje filma je u mesečnom glasilu Jadranska straža okarakterisano kao „gala večer“ (1938: 14). Takođe je zanimljivo da, iako je prikazivanje filma označeno kao „otvoren događaj za sve članove Jadranske straže“, veliki broj članova nije pušten, te je organizovano drugo prikazivanje koje je sekretar beogradskog odbora Ilija Pušić karakterisao kao „pučansko“, pa je zbog velikog broja pristiglih žalbi na takav komentar morao da podnese ostavku (AB, FJS, Ostavka sekretara).

Damski odbor, odnosno pododbor koji su činile supruge članova (koje nisu morale biti članovi), ili pak žene koje su bile članovi, je neretko organizovao piknike na Košutnjaku. Zanimljivo da je na jednom pikniku umesto čaršava korišćena italijanska zastava, koja je posle piknika bačena u đubre (Popović 1934).

Bitno je napomenuti i aktivnosti muzičke sekcije, koje iako su se prvenstveno održavale na Jadranu, nisu bile zaboravljene ni u Beogradu. Najznačajnije je bilo učešće u izvođenju predstave „Ekvinocijo“ Iva Vojnovića 1926. godine, kojoj su prisustvovali kralj Aleksandar i rumunski kralj Ferdinand. Milan Predić, tadašnji upravnik Narodnog pozorišta, u mesečniku Jadranska straža je napisao: „[...] kao što je Vojnović

u svojoj drami spojio verizam i artizam, tako je i Binički uz pomoć muzičke sekcije Jadranske straže uspeo da spoji muzičku i scensku umetnost, tako je i sama Straža uspeła da spoji kulturu primorja sa kulturom unutrašnjosti” (Jadranska straža, april 1926: 3–5).

Iako većina aktivnosti nije bila posvećena propagandi usmerenoj protiv Italije, ipak je postojao niz aktivnosti, doduše manje zastupljenih, koje su se ticale primarne ideje same organizacije, odnosno odbrani jadranskog primorja od uticaja Italije. Tako je 1922. godine održana konferencija pod nazivom „Mornarica, budućnost, prošlost, sadašnjost?” koja se bavila problematikom organizacije ratne mornarice, kao i upotrebom brodova koji su oduzeti Austrougarskoj kao ratna odšteta. Konferenciji su prisustvovali ministar vojske i mornarice Petar Pešić, kao i admiral Dragutin Prica (AB, FJS).

Nijednoj aktivnosti primarna svrha nije bila prikupljanje sredstava, ali često je naglašavano da su „donacije dobrodošle”. Tako je na jednom balu organizovanom 1928. godine u čast rođenja Tomislava Karađorđevića prikupljeno 1 200 000 dinara (jahta koja je bila prva nagrada na lutriji iste godine je koštala 7 800 000 dinara) (AB, FJS, Izveštaj 3). Bitna je i činjenica da je Jadranska straža školovala kadete koji bi kasnije pristupali mornarici. Tako je 1930. godine beogradski odbor prikupio sredstva od 8 407 030 dinara i kupio brod koji je poklonio mornarici za svrhe školovanja. Taj broj je nazvan „Jadran” (Jadranska straža, jul 1930: 20).

Aktivnosti beogradskog odbora na Jadranu

Pre 1928. godine, odnosno otvaranja doma u Bijeloj, nisu postojali značajniji događaji koje je beogradski odbor sprovodio na Jadranu. Oni su se sastojali od kratkih boravaka istaknutih članova beogradskog odbora u Splitu, poput gostovanja Ive Andrića na svečanoj akademiji povodom dana Jadranske straže 1925, ili gostovanje Miloša Crnjanskog povodom promocije prvog broja Almanaha Jadranska straža (Jadranska straža, januar 1926: 22; Jadranska straža, avgust 1925: 19). Većina aktivnosti koje je vršio beogradski odbor pre otvaranja doma u Bijeloj su se ticale muzičke sekcije. Muzička sekcija pod Stanislavom Biničkim je imala redovnu turneju po Jadranu svake godine, koja je počinjala u junu

koncertom u Starom Baru, išla preko Petrovca, Budve, Kotora, Herceg Novog, Dubrovnika, Trebinja i završavala se u avgustu u Splitu (AB, FJS, Izveštaj M. S.). Osim glavne turneje, muzička sekcija je održavala niz manjih koncerata duž Jadrana, najčešće u Dubrovniku.

Nakon što beogradski odbor dobija plac u Bijeloj posle smrti Marije Tešalinović, članice odbora, 1928. godine se otvara novoizgrađeni dom, uz finansijsku pomoć članova. Dom je pre svega imao ugostiteljsko-turističku ulogu, odnosno služio je kao hotel članovima od početka aprila do kraja septembra, a preko zime svim zainteresovanim turistima. On je takođe imao i ulogu kulturnog centra (Tartalja 1932: 20–22). Dom je imao svog majordoma, odnosno osobu koja je vodila poslove hotela tokom cele godine, a takođe je postojao i upravnik, koji se menjao na svakih mesec dana, i bio je istaknuti član beogradskog odbora. Uloga upravnika je bila isključivo titularna, a sve administrativne poslove je vodio nadzornik (Tartalja 1932: 2–5).

Dom se sastojao od četiri zgrade, maslinjaka i voćnjaka, a takođe je imao i svoju plažu (Tartalja 1932: 20–22). Centralna zgrada je, osim smeštaja, takođe imala veliki broj sala, a od 1939. i bioskopsku salu (AHN, FO, Pozivnica 1). Prvih pet godina postojanja doma članovi su mogli da borave besplatno. Međutim, nisu svi članovi dobijali pravo na smeštaj, često su se žalili na nemogućnost smeštaja iako je bilo mesta u domu, te je 1934. godine april i septembar bio posvećen isključivo članovima koji nisu bili bitni u kulturnom i političkom životu Beograda, dok su tokom juna, jula i avgusta boravili isključivo članovi iz kruga elite. Takođe su gostovali i članovi koji su posedovali kuće na Jadranu, ali su ipak bili pozivani kao gosti.

Najčešće aktivnosti koje su održavane u domu u Bijeloj bila su predavanja. Ona su održavana tokom celog leta, pretežno na nedeljnoj bazi (AB, FJS). Predavanja su držali članovi Jadranske straže koji su se, najčešće, bavili društveno-humanističkim naukama. Tako se, na primer, predavanje poznatog istoričara Grge Novaka „Slovenska bura nad latinskom obalom” bavilo naseljavanjem južnih Slovena na obalu Dalmacije. Međutim, treba napomenuti da je predavanje pre svega bilo okrenuto protiv Italije i pokušavalo da prikaže kako su Sloveni uspeli bez teškoća da savladaju „neprijatelje sa one strane Jadrana”. Tekst predavanja je objavljen u

glasniku Jadranska straža (avgust 1929). Zanimljivo je i predavanje admirala Marijana Polića 1939. godine, nakon fašističkog osvajanja Albanije, u kom je rečeno da je jugoslovenska mornarica dobro organizovana i može sa lakoćom da se odbrani od Italije, kao i da je Kralj Petar, iako mlad, sposobniji od bilo kog albanskog „samokralja” ili italijanskog „kvazikralja”, odnosno Zogua I koji se kao predsednik sam proglasio kraljem, i Musolinija koji je uveo diktaturu (Jadranska Straža, jun 1939: 21–23).

Muzička sekcija je takođe učestvovala u aktivnostima doma, a zanimljivo je da su u određenim periodima, kada bi se muzička sekcija nalazila u domu, pevali tokom celog dana, dok su se posetioci kupali (AHN, FO). Veliku važnost su imale i posete omladine domu, koje su se organizovale svake godine. One su trajale nedelju dana ili dve nedelje, u zavisnosti od broja, i organizovane su nekoliko puta godišnje (Popović 1930). Iako su organizovane u julu i junu, najmanje vremena je bilo rezervisano za odmor. Omladinci su imali jedan dan posvećen krstarenju na školskom brodu „Jadran”, tri dana posvećena obilasku Boke Kotorske, Dubrovnika i južnog Jadrana, dok je ostatak vremena bio posvećen slušanju predavanja. Do 1940. godine dom su posetila ukupno 7742 omladinaca. Međutim, kako majordom doma navodi, događalo se da isti omladinac dođe nekoliko puta, te ovaj broj nije sasvim tačan (Peleš 1940).

Aktivnosti beogradskog odbora posle otvaranja doma se nisu sprovodile isključivo u njemu. Beogradski odbor je takođe održavao određene aktivnosti u Kotoru i u Herceg Novom. Na primer, beogradski odbor je imao značajnu ulogu u obnavljanju crkava po južnom jadranskom primorju (današnja Crna Gora). Dao je značajne svote novca kako bi se dovršila izgradnja i dekoracija bogorodičine crkve u Prčnju. Bitno je reći da je ta crkva osmišljena kao svojevrsan muzej jugoslovenske umetnosti, a zaslugom beogradskog odbora crkvu su dekorisali mnogi istaknuti jugoslovenski umetnici, među kojima i Ivan Meštrović, Petar Lubarda i Sava Šumanović (IAK, FOP, Pismo 1). Na svečanosti prilikom završetka dekorisanja crkve Ivo Tartalja, predsednik Jadranske straže, rekao je da su građani Beograda koji su pomogli ovu crkvu dokazali da je Jadranska straža izvršila svoju ulogu u Beogradu time što je „Probudila južnoslovensku ljubav prema braći primorskoj” (*Ibid.*).

U isto vreme je, takođe finansijskom podrškom beogradskog odbora, u Dubrovniku otvorena izložba „Barok slavinskoga primorja”, koja se pre svega bavila pitanjem lepote južnoslovenskog baroka, u poređenju sa italijanskim barokom koji je nazvan „prekićenim” (Jadranska straža, maj 1931: 13). Članovi beogradskog odbora su često organizovali posete kraljevskoj porodici u Miločer. Jednom prilikom je kralj Aleksandar rekao posetiocima da ne želi da se bavi politikom, jer se time bavi u Beogradu, već da želi da se bavi lepim stvarima, a najlepša stvar je upravo „naš Jadran” (Jadranska straža, jul 1929: 2).

Saradnja s drugim odborima

Beogradski odbor, iako je imao specifičan način delovanja u odnosu na ostale odbore Jadranske straže, svakako nije bio samostalan, te je imao saradnju sa ostalim odborima. Najintenzivniju saradnju je imao sa glavnim odborom u Splitu, pre svega kroz čestu korespondenciju. Ona se prvenstveno sastojala od mesečnih i godišnjih izveštaja koje je beogradski odbor slao glavnom odboru, a koja se ticala saradnje sa državnim vlastima (AB, FJS).

Drugi odbor sa kojim je Beograd vrlo intenzivno saradivao je bio onaj u Dubrovniku. Iako je dubrovački odbor osnovan u isto vreme kada i beogradski, njegov značaj je bio manji pa je često predlagano da se on pretvori u pododbor beogradskog. Međutim, do takve promene nikada nije došlo (Jadranska straža, mart 1933; Jadranska straža, mart 1936). Saradnja između beogradskog i dubrovačkog odbora se pre svega zasnivala na finansijskoj podršci. Takođe, dubrovački odbor je organizovao kolektivne posete Beogradu kako bi „žitelji primorja upoznali široku jugoslovensku kulturu” (Jadranska straža, januar 1926).

Od značaja je bila i saradnja sa odborom u Zagrebu, koja je bila pre svega političke prirode. Naime, u Hrvatskoj je postojala separatistička tendencija, koju je italijanska spoljna politika podržavala (Milak 1987), tako da su beogradski i zagrebački odbor često organizovali zajedničke kongrese u Zagrebu koji su se ticali jugoslovenstva (AB, FJS, K1).

Bitno je napomenuti da su i neki drugi odbori, osim beogradskog koji je imao specijalnu ulogu promovisanja Jadranske straže pri vlastima,

imali određene specifičnosti. Na primer, zagrebački odbor je imao uputstvo da veći deo svoga rada bazira na ideji da je Jugoslavija bolje rešenje od Austrougarske, dok je odbor u Skoplju imao uputstvo da promoviše Jadran kao turističku destinaciju, s obzirom na to da je veliki broj žitelja Makedonije letovao u Grčkoj i Turskoj (Bjankini *et al.* 1927).

Beogradski odbor je pružao pomoć ostalim odborima, te je često bivalo da iznosi njihove probleme pred državne vlasti, kao i da pomaže pri izdavanju razne dokumentacije (AB, FJS). Važno je takođe napomenuti da je glavni odbor, na molbu beogradskog, izdavao preporuke za rad oblasnim odborima. Na primer, kada je kralj Aleksandar ubijen, beogradski odbor je dao preporuku kako i šta da rade oblasni i sa kojim državnim zvaničnicima da se sastaju (Jadranska straža, oktobar 1934, 1–3).

Propaganda

Najbitnija delatnost Jadranske straže je svakako bila propagandna. Ona je bila način da se dopre do stanovništva, „ne bi li se on [narod] prosvetio i okrenuo pravim vrijednostima”. (Tartalja 1932). Štamparska delatnost, pogotovo beogradskog odbora, je bila vrlo razvijena. Izdavana su plakati, pamfleti, kalendari, knjige i časopisi u velikim tiražima, koji su deljeni članovima i objavljivani na javnim mestima – primera radi, plakati u Knez Mihajlovoj ulici u Beogradu (Lovrić 2009: 364–370).

Beogradski odbor je u saradnji sa kolegama iz Ljubljane štampao godišnjak koji se zvao Almanah Jadranska straža. Redovno je izlazio od 1925. do 1929, a kasnije je izašao još četiri puta: 1931, 1935, 1937. i 1939. Štampan je naizmenično u Beogradu i Ljubljani, a uredništvo se sastajalo u Beogradu (AB, FJS, Izveštaj 4). Iako je časopis izlazio u saradnji beogradskog i ljubljanskog odbora, u uredništvo su ulazili i članovi drugih odbora, kao na primer Grga Novak, istoričar iz Zagreba i Gvido Tartalja, pisac iz Splita, dok je funkciju glavnog urednika vršio dr Vinko Vitezica iz Beograda. Časopis je bio podeljen na nekoliko tematskih celina. Celine I–III su bile različite u svakom broju, dok su fiksne celine bile IV – Odbrana, V – Pomorstvo, VI – Privreda, VII – Istorija i kultura, kao i VIII – Umetnost. Časopis se sastajao od pesama, kratke proze i naučnih/stručnih članaka. Tematika radova je bila

orijentisana ili prema veličanju jugoslovenske nacije, države i kraljevske porodice ili protiv Italije. Radovi iz tematske celine „Obrana” su sadržali i elemente veličanja Jugoslavije, kao i elemente protivljenja Italiji. Oni su, za razliku od radova iz tematske celine „Pomorstvo” koji su bili stručni i ticali se specifikacija brodova unutar ratne mornarice, bili pre svega propagandni.

Najreprezentativniji rad je svakako „Obrana našeg Jadrana” Milutina Lazarevića, predsednika Beogradskog odbora, koji se bavi pre svega istorijskim pregledom „junaštva slovinskih pomorskih vitezova”, odnosno time kako su Sloveni uspevali da se odbrane od pretnji „sa one strane našeg mora”, a takođe i spominje kako će pod Kraljem Aleksandrom i „rukom junačkih sinova kosovskih junaka” uspeti da se odbrane bolje nego ikada (Lazarević 1926, 250–262). Rad je u stvari i propagandni manifest Jadranske straže. Pseudo-istorijske je prirode, s obzirom na to da autor iznosi činjenice koje se tiču Kanjoša Macedonovića kao istorijske ličnosti koji je „sa malo pameti pobedio najpametnije među neprijateljima”, iako je poznato da je Macedonović fiktivni lik iz dela Stjepana Mitrova Ljubiše.

Radovi u tematskoj celini Privreda su se menjali u skladu sa spoljnom politikom kraljevine. Tako su se svi radovi iz 1925. godine ticali potpisivanja Rimskog sporazuma između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije, odnosno pripajanja Rijeke Italiji. Tačnije, oni su se ticali konkretno riječke luke i toga kako je ona jugoslovenska, kako se iz nje izvoze jugoslovenski proizvodi i kako je jedino logično rešenje da ona pripadne Jugoslaviji. Vlada je burno reagovala na ovakve časopise, a beogradski odbor je, kako bi udovoljio državi, izbacio autore ovih tekstova iz Jadranske straže, a jedan od njih je na preporuku beogradskog odbora otpušen iz lista Politika u kom je radio (AB, FJS, Listu „Politika”). Radovi iz tematske celine Istorija i kultura su ipak bili najbliži nauci i najmanje su bili propagandni, iako je tu bilo najviše mesta za propagandu. Ti radovi su zaista bili naučni i ticali su se istorijskog i kulturološkog pregleda umetnosti na Jadranu, dok se celina Umetnost ticala kritike i prikaza savremene umetnosti.

Drugi časopis je bio mesečni glasnik Jadranske straže, službeno ilustrovano glasilo Jadranske straže. Iako se kao izdavač časopisa vodio glavni odbor u Splitu, i beogradski odbor je imao bitnu ulogu. Pre svega, od 23 članova uredništva,

8 je bilo iz Beograda. Druga bitna stvar je da su autori velikog broja tekstova bili članovi beogradskog odbora. Časopis je štampan u oblasnim odborima, nakon što bi formu dobili iz Splita (AB, FJS, Uputstvo 1). Takav način štampe je bio isključivo iz tehničkih razloga, kako bi se časopis lakše distribuirao, odnosno kako bi se uštedela sredstva. Tiraž koji je štampan u Beogradu je iznosio od 2000 (1923) do 30 000 (1939). Međutim, primerici odštampani u Beogradu su istovremeno bili za potrebe oblasnih odbora u Nišu, Valjevu i Novom Sadu, odnosno za celu teritoriju Moravske, Dunavske i deo Drinske banovine istočno od Drine (Lazarević 1923: 11–12).

Izdanje u Beogradu se nije razlikovalo od onih štampanih u ostalim gradovima, tehnički ili sadržinski. Naslovna strana je naizmenično pisana ćirilicom i latinicom, dok su u člancima bila zastupljena oba pisma. Časopis je bio dualne prirode – podjednako informativan koliko i propagandni list (Lovrić 2009: 358–364). Informativna priroda časopisa se ticala vesti o radu Jadranske straže, radu odborâ, donacijama i aktivnostima (*Ibid.*). Sve dok Jakša Ravlić nije izabran za urednika 1925. godine, časopis nije bio podeljen na celine. Osim njega, istaknuti članovi uredništva su bili Niko Bartulović, Silvije Alfirević i Ivo Lahman (*Ibid.*). Od 1925. do 1939. časopis je imao dva odeljka, a to su Članci i Ogranci. Prva celina je bila propagandne prirode, dok je druga bila informativne (*Ibid.*). U odeljku članci su se nalazili raznovrsni tekstovi koji su po formi bili slični onima koji su štampani u Almanahu Jadranska straža, kao i određeni književni tekstovi. Opet, kao i u Almanahu, tematika tekstova koji su objavljivani je bila različita, u zavisnosti od državne politike. Tako je do 1924. pisano kako je Rijeka jugoslovenski grad i veliki broj članaka je upravo bio na temu kulturne prošlosti južnih Slovena u Rijeci. Takođe je pisano da je Rapalski sporazum iz 1920. godine kojim su definisane granice Kraljevine SHS i Italije bio prisilan. Međutim, potpisivanjem Rimskog sporazuma u februaru 1924. godine, Rijeka je prepuštena Italiji, te je u martu 1924. objavljen članak „Veliki uspeh naše diplomatije” u kojem se veličala uspešnost pregovora. Takođe, izašao je i članak pod naslovom „Demografske karakteristike severnog Jadrana” u kojem je pokazano kako je većina stanovnika Rijeke italijanske nacionalnosti, što je kontradiktorno sa stavovima

iznetim u prethodnim brojevima (Jadranska straža, mart 1924: 5–9, 10–14). Potpisivanjem prvog i drugog Tiranskog pakta između Italije i Albanije, članci su bili okrenuti protiv takvog poteza italijanske spoljne politike (Milak 1987). Zanimljiv je i članak iz 1927. godine pod nazivom „Kardinal Rišelje i italijanske države”, koji se bavi diplomatskim potezima Kardinala Armana de Rišeljea, koji se tiču italijanskih država, tačnije francuske hegemonije nad njima (Jadranska straža, novembar 1927). Naime, 1927. godine Kraljevina SHS i Francuska potpisuju ugovor o francuskoj zaštiti SHS od mogućih Italijanskih napada, i u tu svrhu izlazi ovakav članak koji prikazuje Francusku kao vojno i diplomatski moćniju od Italije (Milak 1987). U narednih deset godina izlazi niz članaka koji se tiču jugoslovensko-francuskog prijateljstva. Stav prema Italiji se nije menjao sve do 1940. godine. Članci koji su izlazili su bili protiv Italije i veličali su Jugoslovene. Recimo, kratke priče pod nazivom „Avanture kapetana Jugovića” izlazele su u periodu od 1929. do 1936, u svakom broju osim marta 1931. i novembra 1934 (broju posvećenom ubistvu Kralja Aleksandra). Glavni lik je kapetan iz XVIII veka Barto Jugović, koji plovi Jadranskim morem i u jednom trenutku menja ime u Jugoslav, kako ne bi „ni po čemu asociirao na one sa druge strane našeg mora”. U pričama on vrlo često nadmudruje Italijane, koji su prikazani kao antagonisti koji „pale naše kuće i guše našu kulturu”. Nakon nemačke okupacije Poljske, 1939. godine, časopis počinje da menja stav prema Italiji, uzimajući u obzir da je ona bila saveznik Nemačke, a Nemačka i Jugoslavija su bili u dobrim odnosima, te je Jugoslavija izbegavala sukobe sa Italijom (Milak 1987). U izdanjima iz 1940. godine odeljak Članci postaje znatno manje propagandni, tehnički izgled se menja, te se umesto dva odeljka javljaju novi odeljci Pomorstvo, Turizam, Ribarstvo, Književnost i umetnost, i Društvene vesti (Jadranska straža, januar 1940). Poslednji broj časopisa izlazi u aprilu 1941, međutim nijedan primerak beogradskog tiraža nije sačuvan s obzirom na to da je uništena štamparija u kom su se nalazili pre distribucije (Lovrić 2009: 358–364).

Treći časopis koji je izlazio, ali je bio znatno manjeg obima i važnosti od prva dva, je bio Mladi stražar. Izlazio je između 1929. i 1932. tokom školske godine, štampan je i distribuiran iz Splita, a od 1933. do 1941. dobija naziv Pod-

mladak Jadranske straže. Beogradski odbor nije imao nikakvog udela u njemu, osim izveštaja koji su se ticali prestolonaslednika Petra Karađorđevića, pokrovitelja Jadranske straže (Lovrić 2009: 364–367).

Osim časopisa, beogradski odbor je takođe štampao kalendare koji su distribuirani na teritoriji cele Jugoslavije, a to su ribarski kalendar, koji je bio namenjen ribarima i sadržao datume koji su njima bitni, na primer mrest određene ribe, dok je drugi kalendar štampan u Beogradu bio Pomorski kalendar, koji je sadržao datume i meteorološke odlike bitne za pomorce. Takođe je štampan i bogato ilustrovani Kalendar Jadranske straže (Lovrić 2009: 367–369).

Beogradski odbor je imao bitan doprinos u izdavanju „Pomorske biblioteke”, odnosno ediciji stručnih knjiga koje se tiču Jadrana. Međutim, ovi radovi ni po čemu nisu bili pseudonaučne prirode, te su imali mali uticaj za propagandu, kao i vrlo malu popularnost (Lovrić 2009: 370–371). U Beogradu je takođe štampana i edicija „Turistički vodiči”, koja se sastojala od četiri vodiča za teritoriju celog Jadrana (Lovrić 2009: 371–372). Najbitniji je vodič Sjeverni Jadran dr Milana Šenoe, i Zadar i okolica Lucijana Marčića, s obzirom na to da se oni bave teritorijom od Zadra do Trsta, iako su Zadar i Istra, odnosno veći deo teritorije obrađene u ovim vodičima, pripadali Italiji.

Zaključak

Predmet ovog istraživanja je bio rad beogradskog odbora jugoslovenske patriotske organizacije Jadranska straža, od njegovog osnivanja 1922/3. godine, sve do ukidanja 1941. Jadranska straža je bila patriotsko-pomorska organizacija osnovana u Splitu, a kasnije proširena na teritoriju cele Jugoslavije, kako bi podigla svest o potrebi čuvanja Dalmacije i ostatka jadranske obale od uticaja Italije. Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li je, i na koji način, beogradski odbor zasnivao svoje aktivnosti oko članova koji su bili visoki državni činovnici, političari, bogati sloj građana i osobe bliske kralju. Takođe, trebalo je ispitati da li je beogradski odbor potpuno zanimario sprovođenje ideja Jadranske straže, između ostalog prilagođavajući se promenama u spoljnoj politici Kraljevine.

Istraživanje je pokazalo da je beogradski odbor Jadranske straže svoje aktivnosti zasnivao

oko članova iz redova elite. Na događanja su pozivani članovi elite i retko kada se događalo da postoji neka aktivnost na koju bi svi članovi, bez obzira na socijalni i materijalni status, bili dobrodošli. On je predstavljao svojevrstan „klub” elite u Beogradu, i način da se ona međusobno poveže i iskoristi svoje veze, a on bi profitirao od toga, kako u finansijskom smislu preko donacija, tako i u izvršavanju svojih ideja.

Takođe, beogradski odbor je i svoju propagandnu delatnost, za razliku od ostalih odbora, zasnivao na promovisanju Jadranske straže pri državnim vlastima. Beogradski odbor je svojim aktivnostima i uz pomoć svojih članova uspeo da približi Jadransku stražu državnim vlastima, i na taj način doprinese olakšanom radu same organizacije, s obzirom na to da je on rešavao i probleme ostalih odbora koji su zahtevali pomoć državne vlasti. Sama propagandna i izdavačka delatnost beogradskog odbora je predstavljala veliki doprinos radu celokupne organizacije u tom segmentu.

Beogradski odbor je dao i bitan doprinos razvitku ratne i trgovačke mornarice, kao i njenom održanju. Takođe, pokazivao je veliku brigu i za omladinu, često je stipendirajući i upoznavajući sa jadranskom kulturom. Sve te aktivnosti su predstavljale svojevrstan vid borbe protiv italijanske hegemonije nad Jadranom. Ipak, u propagandnom radu Jadranske straže je primetna i sklonost da se prilagodi spoljnoj politici Kraljevine i da revidira neke svoje stavove, otuda što je podrška državnih vlasti bila od presudne važnosti za sprovođenje njenih dugoročnih ciljeva.

Izvori i literatura

AB, FJS. Arhiv Beograda, Fond Jadranska straža, oblasni odbor Beograd, K1:

Pozivnica 1. Pozivnica za bal u organizaciju Jadranske straže 18. januara 1923. godine.

Izveštaj 1. Izveštaj skupštine Beogradskog odbora za 1923. godinu.

Izveštaj 2. Izveštaj skupštine Beogradskog odbora za 1934. godinu.

Ostavka Sekretara. Ostavka gospodina dr Ilije Pušića.

Izveštaj 3. Izveštaj skupštine Beogradskog odbora za 1928. godinu.

Izveštaj M. S. Izveštaj muzičke sekcije za 1925. godinu.

Izveštaj 4. Izveštaj uredničkog odbora, 1925. godine.

Listu „Politika”. Pismo listu „Politika” povodom g. Ranka Vitezovića.

Uputstvo 1. Uputstvo za štampanje službeno-ilustrovanog glasila.

IAK, FOP. Pismo 1. Državni arhiv Crne Gore, istorijski arhivski osek Kotor: Fond Grada Kotora 1919-1941, opština Prčanj; Istorijski Arhiv Kotora: Pismo don Nika Lukovića vlasti opštine Prčanj, K33.

AHN, FO. Pozivnica 1. Državni arhiv Crne Gore, arhivski osek Herceg Novi: Fond Opštine Herceg Novi 1819–1985: Pozivnica vlastima Opštine povodom otvaranja bioskopske sale, K14.

Almanah Jadranska straža, 1925–1929, 1931, 1935, 1937, 1939.

Jadranska straža: službeno-ilustrovano glasilo, 1923–1941.

Mladi stražar, 1929–1932.

Podmladak Jadranske straže, 1933–1941.

Bjankini J, Tartalja I, Car M. 1927. *Značenje Jadranske straže za narod i državu*. Split: Izvršni odbor Jadranske straže.

Bjankini J. 1925. Predgovor. *Almanah Jadranska straža, 1: 10.*

Crnjanski M. Vojnović L. Bunić M. 1939. *Domovi Jadranske straže*. Split: Glavni odbor Jadranske straže

Crnjanski M. Janić M. 1933. *Pravilnik podmlatka Jadranske straže*. Beograd: Podmladak udruženja Jadranska straža

Lazarević M. 1923. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Lazarević M. 1924. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Lazarević M. 1925. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Lazarević M. 1926. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Lazarević M. 1927. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Lazarević M. 1928. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Lazarević M. 1929. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Lovrić M. 2009. Prilog poznavanju izdavačke djelatnosti Jadranske straže iz fonda knjižnice Hrvatskoga pomorskog muzeja u Splitu. *Kulturna baština*, 39: 355.

Machiendo-Mladinić N. 2005. *Jadranska straža 1922-1941*. Zagreb: Dom i svijet

Marčić L. 1928. *Zadar i okolica*. Beograd: Oblasni odbor Beograd

Milak E. 1987. *Italijanska diplomatija i hrvatsko pitanje 1928–1935*. Beograd: Institut za savremenu istoriju

Novak V. Lazarević M. 1934. Pravilnik o radu beogradskog odbora Jadranske straže Beograd: Oblasni odbor Jadranske straže.

Popović M. 1930. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Popović M. 1931. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Popović M. 1932. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Popović M. 1933. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Popović M. 1934. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Peleš D. 1935. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Peleš D. 1936. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Peleš D. 1937. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Peleš D. 1938. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Peleš D. 1939. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Peleš D. 1940. Izveštaj o radu beogradskog odbora. Beograd: OO Jadranske straže

Petranović B. 1988. *Istorija Jugoslavije: 1918–1988. Knj. I, Kraljevina Jugoslavija: 1914-1941*. Beograd: Nolit

Šenoa M. 1928. Sjeverni Jadran. Beograd: Oblasni odbor Beograd

Tartalja I. 1932. Na moru je naša sudbina. Split: Glavni odbor Jadranske straže

Tartalja I. 1933. Predgovor. *Jadranska straža: službeno ilustrovano glasilo*, 6: 4.

Tartalja I., Car M., Vojnović L. 1934. Jadranska straža i njena svrha. Split: Glavni odbor Jadranske straže

Tartalja I., Bjankini J. 1924. Pravila Jadranske straže. Beograd: Društvo Jadranska straža Split

Tartalja I., Novak V., Peleš D. 1935. Pravila Jadranske straže sa dodacima. Split: Glavni odbor Jadranske straže

Ivan Mileković

Belgrade Administrative Board of the Adriatic Guard: Between Elitism and Nationalism

The aim of this paper was to determine whether the activities of the Belgrade Administrative Board of the Adriatic Guard were a matter of lobbying or was their work focused on the preservation of Yugoslav culture on the Adriatic coast. Special attention was payed to the propaganda of the Belgrade Administrative Board, as well as to the analysis of the structure of the membership. The research was based on the hypothesis that the Belgrade Administrative Board was created with the idea of influencing the Court and the state government. The results of the research showed that the majority of the members were found in elite society, as well as that the majority of the activities were based around the Court and the government. It was concluded that the aim of establishing the Belgrade Administrative Board was to influence the Court and the government, and not to promote the Adriatic culture amongst the citizens of Belgrade. The research was based on archival materials from the Belgrade Archive, the Historical Archive of Kotor and the Archive in Herceg Novi, as well as original publications of the Belgrade Administrative Board of the Adriatic Guard.